

Структурно-функціональна модель формування здоров'язберігальних знань та навичок молодших школярів дитячого притулку

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки (м. Луцьк)

Постановка наукової проблеми та її значення. У сучасних умовах здоров'я дітей – соціальна цінність, невід'ємна частина суспільного багатства, а тому формування здоров'язберігальних знань і навичок розглядається як справа державної вагомості, глобальне завдання суспільства, школи, сім'ї, самої дитини. Основні підходи до формування здоров'язберігальних знань та навичок, що неодмінно приводить до зміцнення здоров'я, визначені державною програмою «Діти України», де підкреслюється, що здоров'я підростаючого покоління – це інтегративний показник суспільного розвитку, могутній фактор впливу на економічний і культурний потенціали країни.

Науковці відзначають, що важливим завданням сучасної школи сприяння здоров'ю також є створення та зміцнення мотивації до ведення здорового способу життя через підвищення рівня поінформованості та формування необхідних когнітивних, поведінкових навичок і навичок соціальної взаємодії (Білітюк 2006; Оржеховська В., 2009; Нідзельська В., 2010)[1.3].

Метод моделювання широко використовується в сучасних педагогічних дослідженнях, що підтверджують наукові праці (І. М. Богданова, Н. Б. Булгакова, О. Я. Савченко, С. О. Сисоєва, Л. А. Байкова, А. Я. Данилюк, В. О. Караківський, Н. І. Кондаков, В. В. Краєвський, Л. І. Новикова, В. М. Полонський, Л. М. Фрідман). У наукових довідках моделювання розглядається як метод опосередкованого теоретичного керування об'єктом. Досліджується не сам об'єкт, а використовується штучна або природна система, що перебуває в певній відповідності до об'єкта, який вивчається. Модель здатна його замінювати на деяких етапах пізнання й давати інформацію про об'єкт, що моделюється [5, 6].

Зважаючи на те, що протягом навчання організм дитини підпорядкований єдності біологічного та психофізичного розвитку, установлено різноманітні чинники впливу в мікросоціумі (внутрішньо-шкільне середовище) й у макросоціумі (довкілля, соціально-економічні умови функціонування суспільства тощо). Під дією навчально-виховного процесу в закладах освіти відбувається процес соціалізації школяра, формування його фізичного, психічного та соціального здоров'я. Тому навчальний заклад виступає в ролі системи, у якій одночасно відбуваються процеси підтримки й формування здоров'я та його реалізації в руслі навчально-виховної діяльності [4]. Як підґрунтя для змісту й моделі здоров'язберігального навчання, розробки конкретних заходів із формування здоров'я учнів використано результати моніторингу фізичного здоров'я, характеристику способу життя дітей із притулку.

Завдання дослідження – обґрунтувати та розробити модель формування здоров'язберігальних знань і навичок молодших школярів дитячого притулку.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Підвищення якості навчально-виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах може бути досягнуто за наявності добре структурованої моделі. Ураховуючи особливості діяльності дитячого притулку, результати аналізу літературних джерел, результати власних досліджень та зважаючи на позиції системного підходу як методологічної основи дослідження (В. П. Андрущенко, В. П. Беспалька, І. М. Богданової, В. І. Бондаря, Н. В. Кузьміної, Ю. М. Кулюткіна, О. Г. Мороза, С. І. Подмазіна, В. О. Сластьоніна, І. М. Шапошнікова), ми розробили модель формування здоров'язберігальних знань і навичок молодших школярів дитячого притулку (рис. 1).

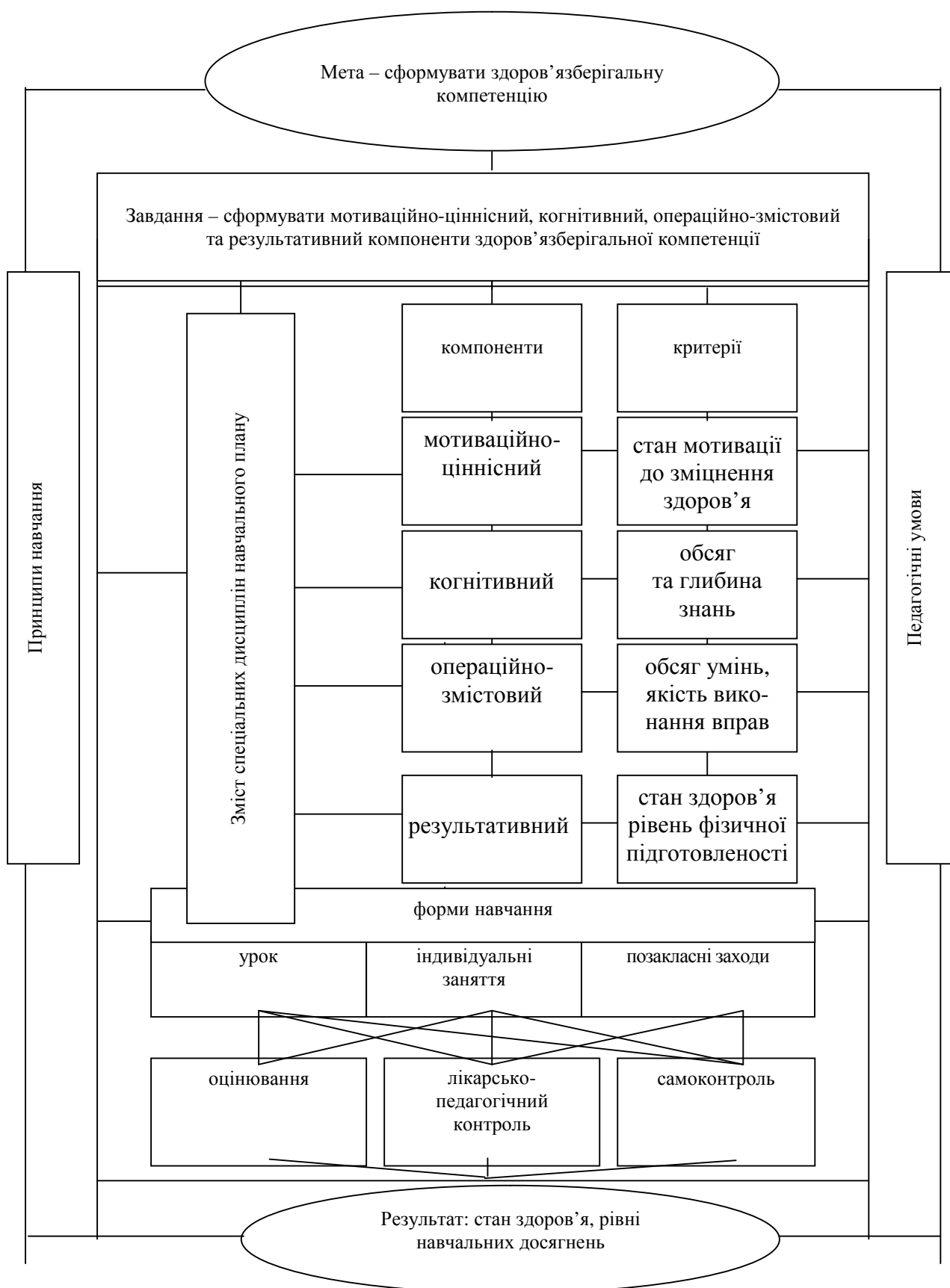

Рис. 1. Модель формування здоров'язберігальних знань та навичок молодших школярів дитячого притулку

Мета формування здоров'язберігальних знань та навичок молодших школярів дитячого притулку передбачає формування здоров'язберігальної компетенції. Відповідно до цього в дітей формуються мотиваційно-ціннісний, когнітивний, операційно-змістовий і результативний компоненти здоров'язберігальної компетенції.

Мотиваційно-ціннісний компонент забезпечує формування ціннісного ставлення молодших школярів до здоров'язберігальної діяльності. Когнітивний складник передбачає формування системи знань і розвиток мислення дітей. Основою операційно-змістового компонента є формування в молодших школярів здоров'язберігальних навичок. Результативний складник забезпечує розвиток фізичних якостей, функціональних можливостей дітей молодшого шкільного віку, що забезпечують міцне здоров'я.

Головними завданнями реалізації моделі є:

- формування в молодших школярів дитячого притулку знань про здоров'я, здоровий спосіб життя, безпечну поведінку, взаємозв'язок організму людини з природним і соціальним оточенням;
- розвиток у дітей мотивації дбайливо ставитися до власного здоров'я, удосконалювати фізичну, соціальну, психічну й духовну його складові;
- виховання в молодших школярів потреби в здоров'ї, що є важливою життєвою цінністю, свідомого прагнення до ведення здорового способу життя;
- залучення молодших школярів до активної рухової діяльності, розвиток фізичних якостей і підвищення функціональних можливостей;
- набуття молодшими школярами дитячого притулку власного здоров'язберігального досвіду;
- використання в повсякденному житті дітей притулку досвіду здоров'язберігальної діяльності для власного здоров'я й здоров'я інших людей.

Структурно-функціональна модель формування здоров'язберігальних знань та навичок молодших школярів дитячого притулку передбачає дотримання відповідних базових принципів: свідомості, активності школярів; науковості; системності й послідовності; міцності знань, умінь та навичок; диференціації й індивідуалізації навчання.

Аналіз та узагальнення результатів дослідження дали змогу визначити основні педагогічні умови формування здоров'язберігальних знань та навичок молодших школярів дитячого притулку (рис. 2).

Рис. 2. Педагогічні умови формування здоров'язберігальних знань та навичок учнів дитячого притулку

Основними педагогічними умовами формування здоров'язберігальних знань та навичок були створення здоров'язберігального навчального середовища, виховання відповідального ставлення до свого здоров'я, спрямованість змісту навчання на дотримання здорового способу життя, систематичність занять фізичними вправами, орієнтація на самовиховання та саморозвиток, особистісно-діяльнісний підхід у процесі навчання, міждисциплінарна інтеграція навчальних дисциплін, створення атмосфери співпраці й взаємонавчання.

Створення здоров'язберігального навчального середовища передбачає багаторівневу освітню систему й соціально організоване виховне середовище, у якому пріоритетами виступають здоровий спосіб життя, культура здоров'я, прогнозування здоров'язберігальної діяльності. Таке середовище забезпечує усвідомлення його суб'єктами збереження та зміцнення здоров'я, продуктивну активність усіх учасників простору щодо розвитку навичок культури здоров'я й духовно-етичного самовдосконалення [2, 5].

Виховання відповідального ставлення до свого здоров'я відображає інтеграцію знань, ціннісних орієнтацій, особистісних якостей і практичних умінь учнів у сфері здоров'язбереження. Ціннісне ставлення до здоров'я репрезентує головні регуляції дій молодших школярів, що закріплюються у звичках, традиціях, принципах життя й майбутній професійній діяльності, у психічних станах, вчинках та якостях особистості. Під час виховання відповідальності ми розширювали пізнавальну сферу дітей (поняття, обсяг знань, умінь і навичок у межах відповідальності, критерії оцінювання); формували мотивацію молодших школярів бути відповідальним за своє здоров'я (зацікавлювали учнів до виконання спеціальних заходів, стимулювали до позитивних переживань під час виконання фізкультурно-оздоровчих заходів, формували ціннісну орієнтацію учнів); виховували вольові якості (організованість, дисциплінованість, наполегливість, цілеспрямованість, самостійність).

Реалізація змісту навчання щодо формування в молодших школярів навичок здорового способу життя відбувається не лише під час уроків, а й через активну діяльність і спілкування дітей один з одним, із педагогами, вихователями, медиками, практичними психологами. Зважаючи на залежність виховного та розвивального ефекту від активної й позитивної внутрішньої позиції особистості, зміст наскрізних виховних програм побудовано на основі особистісно орієнтованих методик навчання, виховання та розвитку.

Особливістю роботи дитячого притулку є опора на активну навчально-творчу взаємодію всіх суб'єктів навчально-виховного процесу. Серед основних методів навчально-виховної роботи – обговорення навчальних завдань, «мозкові штурми», рольові ігри, робота в малих групах, навчальні ігри, розгляд та аналіз окремих життєвих ситуацій, конкурси, вікторини, малювання, танець тощо.

Систематичність занять фізичними вправами *передбачає дотримання раціональної послідовності в застосуванні засобів і методів фізичної культури*. Нові завдання спиралися на раніше засвоєний матеріал та водночас були основою для наступних занять. Поряд із поступовим ускладненням і збільшенням рухових умінь та навичок зростають обсяг й інтенсивність навантажень, які забезпечують розвиток фізичних якостей. Систематичність у фізичній культурі також означає багаторазове та раціонально організоване повторення фізичних вправ. Раціональна організація повторень фізичних вправ вимагає встановлення оптимальної кількості занять і тривалості інтервалів відпочинку між двома суміжними заняттями.

Реалізація особистісно-діялісного підходу передбачає цілеспрямоване формування позитивно-діялісного ставлення молодших школярів до здоров'язберігальних занять, усебічне стимулювання здібностей кожної дитини, спираючись на особисту динаміку навчальних досягнень та індивідуальні особливості. Цей підхід спонукав до виявлення й активізації творчих індивідуальних якостей молодших школярів дитячого притулку.

Орієнтація на самовиховання та саморозвиток забезпечувалася розкриттям перспектив індивідуально-особистісного розвитку під час навчально-виховної діяльності. Формувалися вміння самостійно ставити мету, підбирати адекватні засоби її досягнення, складати методики самоконтролю.

Створення атмосфери співпраці та взаємонавчання здійснювалося за допомогою формування сприятливого емоційного фону навчальних занять, залучення молодших школярів до практичної діяльності. Взаємонавчання передбачало, що ті діти, які володіють здоров'язберігальними вміннями, допомагають виконувати такі завдання слабшим, стаючи тим самим суб'єктом педагогічного процесу

Формування здоров'язберігальних знань і навичок реалізовувалося в різних формах навчання. Форма організації навчання – це спосіб організації навчальної діяльності, який регулюється певним, наперед визначеним розпорядком; зовнішнє вираження узгодженої діяльності вчителя, вихователя та молодших школярів, що здійснюється у визначеному порядку й у певному

режимі. Експериментальне навчання здійснювалося на уроках фізичної культури, індивідуальних заняттях, позакласних заходах.

Для молодших школярів позакласна робота з фізичної культури будується з урахуванням завдань, які передбаченні навчальною програмою, при цьому використовуються доступні види фізичної активності. Зміст занять із фізичної культури для дітей цього віку складається з фізкультурно-оздоровчих та фізкультурно-масових заходів. До складу фізкультурно-оздоровчих заходів входять гімнастика до початку занять, фізкультхвилинки під час уроків, фізкультпаузи під час виконання домашніх завдань та ігри на перервах. Фізкультурно-масові заходи включають заняття в групах загальної фізичної підготовки, у фізкультурній секції, на спортивних змаганнях, на спортивному святі, прогулянки, екскурсії, походи.

Усі заходи з фізичної культури мають великі можливості розв'язання завдань формування здоров'язберігальних знань та навичок. Так, ігри розвивають ініціативу, витримку, допомагають застосувати добуті навички в нестандартних умовах; змагання виховують волю, наполегливість; прогулянки, екскурсії – розширюють географічні знання, виховують почуття взаємної допомоги, дисципліни.

У процесі формування здоров'язберігальних знань і навичок молодших школярів у дитячому притулку потрібно поєднувати різні види роботи:

- корекцію порушень соматичного здоров'я з використанням комплексу оздоровчих та медичних заходів без відриву від навчального процесу;
- різноманітні форми організації навчально-виховного процесу з урахуванням психологічного та фізіологічного впливу на організм молодших школярів;
- контроль за виконанням санітарно-гігієнічних норм організації навчально-виховного процесу; нормування навчального навантаження й профілактику перевтоми молодших школярів;
- медико-психолого-педагогічний моніторинг стану здоров'я, фізичного та психічного стану молодших школярів;
- розробку та реалізацію навчальних програм із формуванням у молодших школярів навичок ведення здорового способу життя та профілактики шкідливих звичок;
- діяльність служби психологічної допомоги вихователям і дітям у подоланні стресів, стану тривоги; сприяння гуманному ставленню до кожного молодшого школяра; формування доброзичливих відносин у колективі дитячого притулку;
- організацію та контроль за збереженням збалансованого харчування всіх дітей притулку;
- заходи, що сприяють збереженню й зміцненню здоров'я молодших школярів, створення умов для їх гармонійного розвитку.

Пріоритетною формою збереження та зміцнення здоров'я дітей є фізкультурно-оздоровча діяльність. Зважаючи на те, що значне зменшення рухової активності молодших школярів призводить до погіршення їхнього стану здоров'я, зменшення адаптаційних можливостей організму, особлива увага в дитячому притулку приділялася використанню різних засобів і форм фізичного виховання дітей.

Процес формування здоров'язберігальних знань і навичок не обмежується уявленням про зміцнення лише соматичного здоров'я молодших школярів. Важливе значення надається збереженню психічного, духовного та соціального здоров'я дітей. Це вимагає створення в притулку особливої комфортної атмосфери, яка б відкрила кожній дитині позитивний простір для особистісного зростання в інтелектуальній, духовній і соціальній сферах. На досягнення цієї мети мають бути спрямовані зусилля адміністрації, методистів, вихователів, медичної та психологічної служб.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Отже, модель формування здоров'язберігальних знань та навичок молодших школярів дитячого притулку характеризується цілісністю й динамічністю. Запропоновані умови практичної реалізації, використання необхідних методик, засобів і прийомів навчальної діяльності дає змогу інтегруватися розробленій моделі в сучасні умови початкової освіти.

Список використаної літератури

1. Білітюк С. А. Формування стимулів до занять фізичними вправами в дітей молодшого шкільного віку (на прикладі плавання) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. вих. і спорту : спец. 24.00.02. «Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення» / С. А. Білітюк. – Х., 2006. – 21 с.
2. Герасимович Я. Формування здорового способу життя молоді / Я. Герасимович // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : [зб. наук. пр.]. – Луцьк, 2008. – Т. 1. – С. 28–32.

3. Оржеховська В. М. Здоров'язбережувальне навчання і виховання: проблеми, пошук / В. М. Оржеховська // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – 2011. – № 4. – С. 29–31.
4. Мартиненко С. М. Основи діагностичної діяльності вчителя початкової школи : монографія / С. М. Мартиненко. – К. : ТОВ «Сім кольорів», 2010. – 262 с.
5. Мельник Ю. Б. Особливості формування культури здоров'я: модель культури здоров'я особистості учня / Ю. Б. Мельник // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2004. – № 11. – С. 37–46.
6. Шатрова Е. А. Моделирование здоровьесберегающей компетентности педагога [Электронный ресурс] / Е. А. Шатрова. Режим доступа : <http://nkras.ru/doc/seminar09/Shatrova.pdf>

Анотації

У статті висвітлено обґрунтування та розроблено модель формування здоров'язберігальних знань і навичок молодших школярів дитячого притулку яка характеризується цілісністю й динамічністю. Аналіз та узагальнення результатів дослідження дали змогу визначити основні педагогічні умови формування здоров'язберігальних знань і навичок молодших школярів дитячого притулку. Показано, що запропоновані умови практичної реалізації, використання необхідних методик, засобів та прийомів навчальної діяльності дають змогу інтегруватися розробленій моделі в сучасні умови початкової освіти.

Ключові слова: дитячий притулок, молодші школярі, модель, здоров'язберігальні знання та навички, педагогічні умовами.

Юрий Цюпак Структурно-функциональная модель формирования здоровьесберегательных знаний и навыков младших школьников детского приюта. В статье отражено обоснование и разработана модель формирования здоровьесберегательных знаний и навыков младших школьников детского приюта, что характеризуется целостностью и динамичностью. Анализ и обобщение результатов исследования дали возможность определить основные педагогические условия формирования здоровьесберегательных знаний и навыков младших школьников детского приюта. Показано, что предложенные условия практической реализации, использования необходимых методик, средств и приёмов учебной деятельности дают возможность интегрироваться разработанной модели в современные условия начального образования.

Ключевые слова: детский приют, младшие школьники, модель, здоровьесберегательные знания и навыки, педагогические условия.

Yuriy Tsyupak. Structural and Functional Model of Healthsaving Knowledge and Skills of Primary School Children Orphanage. In the article there are substantiated and developed the model of the forming healthsaving knowledge and habits of of junior pupils of the orphanage characterized by integrity and dynamism. Analysis and synthesis the research results helped to define the basic pedagogical conditions of forming healthsaving knowledge and habits of of junior pupils of the orphanage. It is shown that the proposed terms of the practical realization, the use of necessary methods and means of learning activities enable to integrate the model in modern conditions of primary education.

Key words: orphanage, junior pupils, the model healthsaving knowledge and habits, pedagogical conditions.